

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ІГРОВОГО УРОКУ — СУДУ ІСТОРІЇ НА ТЕМУ: «ГЕТЬМАНЩИНА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVIII СТ.» (Історія України, 8 клас)

Тема уроку: Гетьманщина другої половини XVIII ст.

Мета уроку:

— з'ясувати історичне значення діяльності Кирила Розумовського, її позитивні і негативні наслідки; навчити характеризувати діяльність визначних історичних діячів, оцінювати їхню діяльність, опираючись на власні знання і враховуючи думки інших.

— розвивати вміння аналізувати і критично ставитись до думок інших.

— виховувати повагу до минулого.

Тип уроку: урок закріплення та застосування знань, умінь і навичок.

Вид заняття: Урок — суд історії.

Навчально-методичне забезпечення:

1. Підручники: Струкевич О. К., Романюк І. М., Пірус Т. П. «Історія України. 8 клас». — К, «Грамота» — 2008.

2. Навчальні посібники:
— Реєнт О. П., Коляда І. А. «Усі гетьмани України». — Харків, «Фоліо» — 2008.
— Коляда І. А., Милько В. І. «Кирило Розумовський». — Харків, «Фоліо» — 2010. — 122 с.

— Путро О. І. «Гетьман України. Кирило Розумовський» // Український історичний журнал. — №5 — 2002.

Підготовчий етап.

Урок — суд історії потребує детальної підготовки, під час якої вчитель розробляє організаційно-методичне забезпечення: схему роботи, інструктивні картки із завданням.

На одному з попередніх занять вчитель оголошує тему, дату його проведення, розподіляє ролі (секретар суду, суддя, прокурор, адвокат, свідки захисту, свідки обвинувачення, коло присяжних), видає інструктивні пам'ятки, надає список джерел для самостійної підготовки.

Хід уроку

1. Організаційний момент.

2. Суд історії на тему: «Кирило Розумовський — останній гетьман старої Української козацько-гетьманської держави».

Секретар суду: Сьогодні на порядок денний вноситься справа останнього гетьмана козацької України Розумовського Кирила Григоровича, 1728 року народження. Кирило Розумовський народився у селі Лемеші Козелецької сотні Київського полку у родині козака Григорія Розума. Його брат, Олексій Розумовський, був фаворитом імператриці Єлизавети Петрівни. Маючи гарну зовнішність, чудову освіту та приємні манери, Кирило швидко завойовує високий авторитет у царському дворі. 1746 року одружується з родичкою цариці Катериною Нарішкіною. У 1746 році 18-річного К. Розумовського призначено президентом Петербурзької Академії наук.

Кирило Розумовський

Після відновлення гетьманства в Україні, його обрали гетьманом на раді в Глухові (лютий 1750 р.). Однак самого Кирила на церемонії не було, він не захотів їхати із столиці в провінцію. Лише в 1751 р., за суворим наказом імператриці Єлизавети, гетьман поїхав у Глухів.

Імператриця Катерина II скористалася з петиції про спадкове гетьманство за родом Розумовських і 1764 року примусила К. Розумовського зректися з гетьманства, за що йому зберегли становище високого достойника Російської Імперії, забезпечили велику пенсію й надали у власність колишні гетьманські маєтки, зокрема Батурин. Понад 11 років (1755—1767) К. Розумовський проводив то за кордоном, то в обох російських столицях. Наостанок таки повернувся до Батурина — прожив там останні 9 років. Помер у 1803 році.

Суддя:

— Сьогодні у нас на порядку денному розглядається одне з дискусійних з історії України питань — визначення історичної ролі останнього гетьмана Кирила Розумовського. Проте ми не можемо винести вирок цій історичній постаті, а от з'ясувати його роль та місце в історії України, охарактеризувати результати діяльності останнього гетьмана козацької України, сподіваюсь, нам це під силу. Серед істориків існують різні погляди. Так, наприклад, український історик Н. Полонська-Василенко наголошує на тому, що діяльність Кирила Розумовського була обумовлена тяжким становищем, у якому перебувала Україна того часу, називає його легковажним, недалекоглядним політиком. Історик Ф. Чуйкевич задовільно оцінює реформи Кирила Розумовського, наголошує на їх прогресивності. Історик української діаспори О. Оглоблін зазначає, що за К. Розумовського відбулось останнє піднесення старої козацько-гетьманської держави. Історик стверджував: «То була епоха, що з повним правом може бути названа ім'ям Розумовського». Сьогодні ми маємо з'ясувати також для себе: чи був Кирило Розумовський автором останнього піднесення старої козацько-гетьманської держави, чи недалекоглядним політиком, який допустив ліквідацію самостійності Гетьманщини?

Прокурор:

— Розумовський Кирило Григорович звинувачується у тому, що внаслідок здійснення недалекоглядної та проросійської політики допустив ліквідацію автономного статусу Гетьманщини. Кирило Розумовський не зміг забезпечити закріплення спадкового гетьманства на українських землях, в результаті чого Українська козацька держава перестала існувати.

Свідки обвинувачення:

Представник української козацької старшини:

— За чотирнадцять літ свого гетьманування Кирило Розумовський приїздив в Україну лише лічений час (липень—листопад 1751, березень—грудень 1757, березень 1760 — жовтень 1761, липень 1763 — січень 1764). Ці факти беззаперечно засвідчують байдужість гетьмана до проблем Гетьманщини, збереження та гарантування її прав та вольностей.

Член офіційної ревізійної комісії по земельним справам:

Імператриця
Елизавета Петрівна

Імператриця Катерина II

— Кирило Розумовський дбав лише за свої особисті, корисливі інтереси. Виконуючи бажання численних родичів, гетьман на підставі своїх універсалів (без царських указів) почав роздавати їм у володіння не лише окремі маєтності, але й цілі сотенні містечка з вільним населенням. Так, за ревізією 1751 р., із вільних маєтностей в усіх полках нараховувалося 2 859 дворів і 26 бездвірних хат, в 1753 р. — відповідно 1 723 і 1 852, в 1764 р. — 963 і 367. Певна доля цих маєтностей дісталася й грузинським феодалам, які проживали в той час в Україні.

Селянин:

— Після 1760 року гетьман К. Розумовський спеціальним універсалом здійснив новий крок на шляху закріпачення селянства, заборонивши останньому переселятися на нові місця й забирати при цьому своє майно без письмового дозволу панів.

Чинovníк Петербурзької академії наук:

— У Російській академії наук був великий безлад. Коли Кирило Грогорович Розумовський приїздив до академії, то, спершись на стіл, все лежав і ні про що не думав, і що на стіл поклажать, те підписував без спорів, а більше в тій академії мав владу асессор Григорій Теплов, його вихователь, і що він йому скаже, те по його словам так і робиться.

Полковник, представник козацької ради:

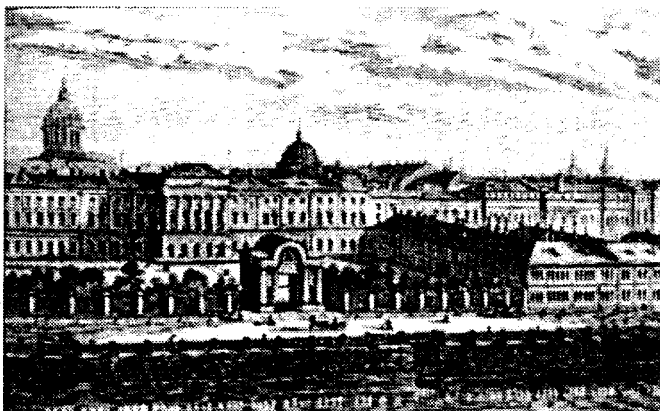
— Кирило Розумовський здійснив спробу зробити гетьманську владу спадковою. Це суперечило демократичним засадам і традиціям українського козацтва, Запорозької Січі зокрема, звідки, власне, йдуть витоки самої Української козацької держави. Понад те, царський уряд використав це як вдалий привід для рішучого наступу з метою остаточної ліквідації автономного державно-політичного

ладу України-Гетьманщини.

Представник Сенату:

— Реформаторська політика гетьмана К. Розумовського, його прагнення розширити суверенітет Гетьманщини викликали невдоволення петербурзького уряду, що врешті-решт і призвело до ліквідації російським самодержавством інституту гетьманства в Лівобережній Україні.

Адвокат:

Палац К.Розумовського в Петербурзі на Мойці

— Захищаючи гетьмана Кирила Розумовського, варто зазначити, що його реформи мали прогресивний характер. Він піклувався про освіту, що було надзвичайно показовим для європейської держави того часу. За час його правління відбулось останнє піднесення старої козацько-гетьманської України.

Свідки захисту:

Придворний:

— Із глухого села він потрапляє до царського двору за допомогою брата Олексія Розумовського. Між придворними ходили плітки, що коли по Кирила, який буцімто саме пас свиней, приїхав офіцер зі столиці, той зі страху заліз на дерево. Але досить швидко у столиці Російської імперії молодший брат фаворита імператриці Єлизавети Петрівни під опікою кращих тогочасних педагогів — вихователів, зокрема письменника-драматурга Олександра Сумарокова та поета-історика Івана Єлагіна, здобув високу, як на той час, освіту. Для подальшого навчання у березні 1743 р. Олексій Григорович відправив свого молодшого брата на 2 роки в Європу під вигаданим ім'ям — як російського дворянина Івана Івановича Обідовського, «щоб вченням нагородити втрачений досі час, зробити себе здібним до служби Її Імператорської Величності і прізвищем своїм відтепер і вчинками своїми принести честь і повагу».

Саксонський дипломат:

— Відсутність геніальних здібностей винагороджувалась у ньому палкою любов'ю до вітчизни, правдивістю і благодійністю, якостями, якими він володів у вищій мірі і завдяки яким він заслужив загальну повагу.

Академік, член Петербурзької академії наук:

— Гетьман проїнявся ідеєю створення університету і в Україні, зокрема в своїй резиденції Батурині. У 1760 році Г. Теплов, узявши за зразок статут німець-

ких університетів, створив проект батуринського університету, фундатором і протектором якого мав стати гетьман. В університеті передбачалося функціонування дев'яти кафедр («професур»), зокрема з латинського красномовства, філософії, юриспруденції, історії, математики, теоретичної й практичної фізики, анатомії, хімії, ботаніки та природознавства. За цим проектом при батуринському університеті передбачалося утворення підготовчої семінарії на 40 здібних учнів — вихідців із збіднілих шляхетських родин і «різних чинів», яким надавалася спеціальна стипендія.

Суддя, представник Генерального суду:

— Гетьман Розумовський докладав зусиль на поступове зміцнення центральних і місцевих органів управління, що становили складову частину української державності. Він відвідав усі полки Гетьманщини й переконався в необхідності радикальних перетворень у системі управління самого гетьманського адміні-

стративного апарату. Передусім К. Розумовський почав з реформи судочинства, що до того часу відзначалося строкатістю і плутаниною своєї структури.

Представник козацької старшини:

— Значну увагу Кирило Розумовський приділяв і економічним проблемам Гетьманщини. Так, намагаючись покласти край надмірному поширенню винокуріння, що почало негативно впливати на розвиток продуктивних сил, він 6 липня 1761 року видав універсал, за яким займатись винокурінням дозволялось лише старшині і козакам, які мали земельні і лісові угіддя. Заборонялось мати гуральні і шинки російським поміщикам, а також вихідцям з інших регіонів і країн.

Запорізький козак:

— Були проведені і реформи козацького війська. Для вирішення військових справ був створений окремий державний орган — «колегія нижчої генеральної старшини». Гетьман запровадив єдине озброєння: рушницю, шаблю та спис; єдині однострої: синій мундир з червоним коміром, білі штани, шапки різного кольору — у кожного полку свій. Козаки мали вивчати загальні та окремі військові предмети.

Селянин:

— Немає сумніву і в тому, що під впливом гетьмана в Україні з'явився й царський указ від 13 січня 1752 року, який підтвердив усі попередні заборони щодо поширення на українців холопства з боку будь-кого. Без дозволу гетьмана також заборонялось арештовувати українців, окрім карних злочинців.

Граф, друг К. Розумовського, який відвідував

Фамільний герб К.Розумовського

Його на прикінці життя:

— Останні роки життя Кирило Григорович присвятив будівництву церков і кам'яних будинків у своїх володіннях: Батурині, Баклані, Почепі, Яготині та ін., а також активній господарській діяльності. Він був одним із перших в Україні поміщиків, які почали застосовувати прогресивні для того часу методи ведення сільського господарства. Зокрема, він заснував у Яготині шовкове виробництво, використовував у своєму господарстві машини, вдосконалював свічкову й сукняну фабрики в Батурині тощо.

Коло присяжних:

— Вислухавши свідків звинувачення і свідків захисту, ми прийшли до наступних висновків:

по-перше: Кирило Розумовський був високоосвіченою і шанованою людиною, яка користувалась повагою як при царському дворі, так і серед козацької старшини;

по-друге: вся діяльність гетьмана К. Розумовського була спрямована на удосконалення органів управління Гетьманщини, розвиток її господарства, козацького війська, освіти;

по-третє: своєю політикою він намагався зміцнити позиції України — Гетьманщини відносно Російської імперії, намагався підтримувати її авторитет на міжнародній арені;

по-четверте: Кирило Розумовський залишився в історії України не тільки як останній гетьман і як найтитулованіший українець;

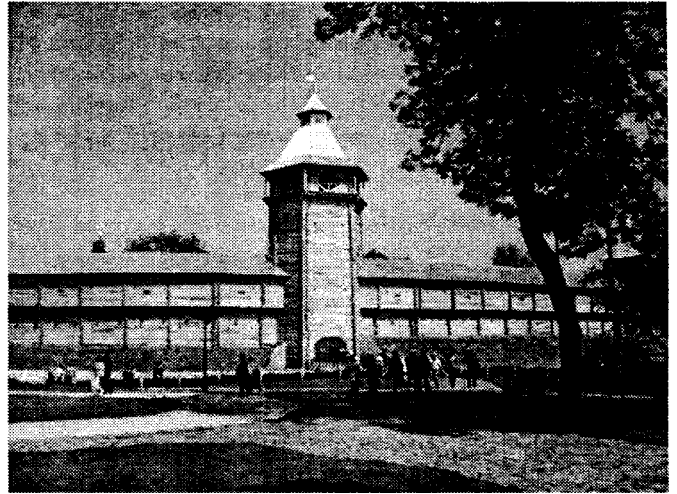
по-п'яте: наші сучасні оцінки не можуть відповідати реаліям того часу, звичаям, умовам, за яких жив і гетьманував Кирило Розумовський.

Суддя:

— Вислухавши свідків захисту і свідків обвинувачення, а також прийнявши до уваги думку присяжних, суд історії постановляє: визнати К. Розумовського видатним державним діячем, який зміг потрапити із глухого села до царського двору, здобути високу освіту і заслужити загальну повагу. Проте до проблем Гетьманщини він ставився байдуже, оскільки за час його правління приїздив сюди лише чотири рази.

Гетьман хотів створити в Україні університет, в якому мали навчатись здібні учні не лише із заможних родин, а й з різних верств суспільства. Проте своїх прямих обов'язків президента Російської академії наук Розумовський не виконував. Реальну владу в ній мав Григорій Теплов, вихователь гетьмана.

Реформи Кирила Розумовського у військовій, судовій та адміністративній сфері мали дуже прогресивний характер. Гетьман намагався вирішити і економічні проблеми, зокрема покласти край надмірному поширенню винокуріння. Разом з тим, чисельні родичі К. Розумовського отримали маєтності з вільним населенням. Гетьман заборонив селянам переходити на нові місця і забирати своє майно без письмового дозволу. Він здійснив спробу зробити геть-

Сучасний Батурин

манську владу спадковою, що суперечило демократичним засадам і традиціям українського народу.

Кирило Григорович Розумовський став автором останнього піднесення козацько-гетьманської держави, проте його реформаторська політика викликала невдоволення російського уряду, що і призвело до остаточної ліквідації гетьманства в Україні.

3. Підсумковий етап.

Учитель підводить підсумки уроку, аналізує його, оцінює діяльність учнів.

4. Домашнє завдання.

1. Опрацювати п. 35 «Гетьманщина другої половини XVIII ст.»

2. Підготувати усну відповідь на запитання:

Чому російський уряд не міг допустити зростання самостійності Гетьманщини, підтримати широку програму її модернізації гетьманом?

3. Підготуйте ессе на тему: «Кирило Розумовський — український козак, що ухопив фортуна за чуба й тримав її».

Меморіал Гетьманської слави в Батурині.
Праворуч — К. Розумовський